

Tisíc bílých labutí, jedna černá

LUBOMÍR LÍZAL

Dvacet let svobody je za námi. Tato doba za sebou nechala úspěchy i ztráty. Teď se můžeme ptát, co přinese další dvacetiletí. Přinejmenším vyroste DALŠÍ GENERACE. MF DNES přináší nový sobotní seriál, ve kterém se lidé z různých profesí pokusí odhadnout, kam může naše země dále směřovat.

Dnes na téma: Kde bude hranice vlivu vlády na ekonomiku v roce 2029?

Historii ovlivňují zejména velké, neočekávané zlomy, ať jde o války, objevy či přírodní katastrofy. Všechny tyto změny se ihned promítají do ekonomických vztahů.

Před dvaceti lety došlo k převratu v celém východním bloku. Revoluce a diktatury, které nastolily centrálně řízené ekonomiky, byly zcela negovány. Dovolme si luxus chybného předpokladu, že už nenastanou ani revoluční objevy ani politické změny. Jaký bude rok 2029?

Eurem budeme platit, pokud se nám podaří vyřešit strukturální problém veřejných rozpočtů. Zůstává otázka, jak euro do té doby zareaguje na problémy řady svých zemí.

Státní bankrot Řecka je takřka za rohem. Dojde skutečně k bankrotu, nebo to zaplatí němečtí daňoví poplatníci či Řecko vystoupí z eurozóny, jak doporučuje Martin Feldstein, poradce prezidentů Reagana i Obamy? Eurozóna nám nejspíš přehodnotí funkční i vstupní kritéria.

Čím si zatopit a jiné problémy To se nám dnes žije, když nám půjčují. Kdo? Budoucí generace. Jenže se jich neptáme, zda mají radost z našich dluhů, které budou muset nějak splatit. Zatímco v dobách socialismu jsme projídali podstatu – dluh byl skrytý zanedbáním údržby a rozvoje, dnes jsou dluhy vidět.

Ovšem ne všechny. Podle výpočtů Bezděkovy komise se důchodový systém začne v roce 2029 dostávat do minusu s vidinou deficitů okolo čtyř procent HDP za dalších 20 let. Hodnota penze vůči mzdě klesne asi o desetinu a bude nutné zvýšit odvody i penzijní věk, jinak se stane veřejný deficit neudržitelný. Současný model penzijního systému zavedený roku 1898 Bismarckem byl tvrdý. Nárok na penzi vznikl v 70 letech, zatímco průměrná délka života byla asi 45 let. Tak dlouho řešili evropští politici nezaměstnanost časnými odchody do důchodu, až se bumerang vrátil. K naší smůle kapitálové penzijní fondy, které existovaly v Československu do komunistického převratu, vzaly v padesátých letech zasloužené. Akumulovaný kapitál byl vyhozen oknem ve jménu světlých zítřků. Prodlužování života je skvělý jev, jen mu musíme přizpůsobit jak penzijní, tak zdravotní systém. A to není zadarmo. Pokud převádíme skrytý dluh do viditelné podoby, odhalujeme neřešené problémy. Ale proč vesele děláme dluhy nové? Protože zatím na nás nedopadl ani trest – totiž bankrot veřejných financí, ani důrazné varování – zásadní snížení ratingu veřejného dluhu. Máme tendenci strukturální problémy odsouvat a nechat vyhnít až do průšvihů, nikoliv je řešit. Pokud to necháme zajít tak daleko, bude současná ekonomická krize procházka růžovou zahradou proti tomu, co nás čeká.

Nedosti na tom, jak dokládá zpráva takzvané Pačesovy komise.

Vzroste naše závislost na dovozu energie asi z 50 procent na 75 procent, protože většina hnědouhelných dolů bude při zachování limitů těžby již vyčerpána. Těžba klesne ze současných 50 na 15 milionů tun, tedy asi na třetinu. Stále bude nutné vyrábět elektrickou energii a teplo – a pokud nedojde k překvapivým objevům, máme další problém: podle dosavadních výpočtů bude svět za vrcholem tzv. Hubbertovy křivky. Budeme za maximem těžebních kapacit světových ložisek ropy a jejich produkce začne klesat, přitom celková energetická potřeba světa vzroste asi o třetinu, zejména díky prudkému rozvoji v Brazílii, Číně, Rusku a Indii. Energie bude výrazně dražší než dnes, aby se zvýšená poptávka po ropě pokryla dražšími nekonvenčními metodami. Jedno pozitivum to má: vysoká

cena přirozeně povede k hledání úspor a rozvoji energeticky nenáročných řešení. Nebude nutné určovat, jaký má mít kdo motor v autě a jakou nesmíte koupit žárovku.

V roce 2029 už také bude jasná odpověď na to, zda současné oteplování klimatu Země bylo způsobeno člověkem nebo jinými vlivy. Jsou peníze určené k omezení produkce CO2 rozumnou investicí, nebo jde o další politicky motivované vyhazování peněz z okna? Stojí nám ta pojistka za to?

Jinak než Orwell Tisíce bílých labutí nejsou důkazem pro tvrzení, že všechny labutě jsou bílé, ale jediná černá labuť to tvrzení vyvrátí. Současné finanční trable jsou způsobené tím, že finančníci v modelech rizika nepočítali s existencí černé labutě, jak popisuje Nicholas Taleb ve stejnojmenné knize. Což mimo jiné vystihuje podstatu klimatických debat a sporů – zda pojistka proti této černé labuti není přehnaná, když na lidstvo v budoucnu číhají i jiné, již známé výzvy a též nepředvídatelná hejna černých labutí.

Politici však mají dar (nebo prokletí?) voliče přesvědčit, že oni dokážou něco lépe. Že prostým přerozdělením existujícího bohatství se bohatství zvýší. Že vidí do budoucna a našli levné „řešení“. Vyberou „perspektivní“ technologii a tu podpoří. Jenže nic nezaručí, že v té přehršli správně zvolili to, co se skutečně prosadí. Dobré je podporovat získávání nových objevů a pak nechat trh, ať vybere ty skutečně užitečné. Centrální plánování tak dlouho zavádělo nové a perspektivní produkty, až beznadějně zaostalo. Jak dobře umíme budoucnost předpovídat, si lze ověřit. Kniha World in 1984 není Orwellovou vizí, ale seriózní prognózou z roku 1964, kdy významní vědci sepsali, kam svět dospěje za dvacet let.

V roce 1984 si to zopakovali a práce 1984 and Beyond by měla popisovat dnešek. Že by politici ještě vybrali ty správné předpovědi, je čirá utopie.

Jelikož se v jednotlivostech politici a prognostici často mýlili, troufnu si tvrdit, že i dnes investujeme špatně, zejména kvůli populisticky motivovaným regulacím a dotacím, nejen v oblasti klimatu. Jenže pro vládcy je dobré mít nějakého nepřitele, jak dobře ilustroval George Orwell. Odvádí pozornost od skutečných nepopulárních problémů a hlavně v rámci boje proti čemukoliv lze zvyšovat daně, dluhy i regulaci (a tedy ekonomický vliv) za běžně akceptovatelnou mez.

Což odhaluje poslední, celoevropskou slabinu. Jak ukazuje David Landes v knize Bohatství a bída národů, velké říše „usnuly na vavřínech“ a zaostaly kvůli skutečným neřešeným problémům. Meritokratické odměňování a výběr elit v konkurenčním prostředí je nezbytný předpoklad úspěšné společnosti, která nalézá řešení a posouvá se dále. Jenže Evropa má našlápnuto jinam. Multikulturalismus rozměňuje naše kulturní a společenské hodnoty, které stály za ekonomickým úspěchem atlantické civilizace. Prosazování rovných výsledků neguje zdravou konkurenci. Populistická regulace finančnictví, volba prezidenta EU či neschopnost fakticky splnit lisabonské cíle konkurenceschopnosti jsou výmluvnými ilustracemi. Ještě dnes, desítky let po slavném Kissingerově bonmotu, se Bílý dům pořád ptá, jaké má Evropa telefonní číslo. Hrozí, že v roce 2029 v Pekingu tenhle problém nikoho už ani vzrušovat nebude.

Onu otázku dneška ze záhlaví článku, kterou budeme řešit i za dvacet let, si položil J. S. Mill v Zásadách politické ekonomie v roce 1848. Náš základní společenskoekonomický spor tak řešili již před sto padesáti lety a nepochybně nám ještě dlouho vydrží. Doufejme, že při tom nebudeme doma potmě prokřehlí zimou s malým důchodem, navíc v zemi s vysokými daněmi.

O autorovi: Doc. Ing. Lubomír Lízal, PhD. (1969). Ekonom, vystudoval FEL ČVUT, doktorát získal na CERGE UK. V letech 2003–2008 ředitel Národohospodářského ústavu AV ČR a ekonomického institutu CERGE Univerzity Karlovy. Odborné články zaměřené na aplikovanou mikroekonomii publikuje zejména v zahraničí.